

חיזוק ומניעת פגיעה מוראלית בהלכה

הרב נתן קוטלר, סרן (במיל') / ר"מ בישיבת "נתיב מאיר"

המאמר שלפנינו עוסק בשאלות הבאות: מהו המשקל ההלכתי של רוח לחימה? האם שיקולים מוראליים מצדיקים חילול שבת? האם רב צבאי רשאי להצטרף לכוחות הלוחמים בשבת במטרה לחזק את רוח הלחימה?

המאמר מחולק לשני חלקים: הראשון עוסק בפעולות למניעת פגיעה במוראל הלוחמים (כמו טיפול בחללים בשבת), ואילו השני עוסק בפעולות לחיזוק המוראל של הלוחמים (כמו נסיעת רב צבאי בשבת). ננסה לברר את היחס בין שני סוגי הפעולות הללו¹.

חלק א': האם מניעת פגיעה במוראל הלוחמים מצדיקה חילול שבת?

א. תחילת נפילה ניסה

כאשר יוצאים למלחמה יש חשיבות עליונה לשמור על המוראל של הלוחמים, שהרי הנצחון במלחמה מושפע מאוד מרוח הלחימה. אם מוראל הלוחמים אינו גבוה וישנו פחד שמחלחל ביניהם, יש חשש גבוה להפסד במלחמה "מפני שתחילת נפילה ניסה"². לכן, לפני שהצבא יוצא למלחמה, ה'כהן משוח מלחמה' עומד בפניהם ומחזק את רוחם. בחלק מדבריו, הוא מתאר את אכזריות האויב כדי להניע את הלוחמים להלחם בכל כוחם³, "על אויביכם אתם הולכים, שאם תפלו בידם, אין מרחמין עליכם"⁴.

אך הדאגה למוראל לא מסתיימת בכך, השוטרים דואגים לשחרר משירות מבצעי כל חייל שלא מסוגל לתפקד מפחד או מסיבות אישיות⁵. אך לא די בהכנות מקדימות למלחמה, המערכת הצבאית בעם ישראל דואגת שגם במהלך הקרב יישמר מוראל גבוה בקרב הלוחמים

1 המאמר לא יעסוק בהבדלים בין מלאכות דאורייתא לבין מלאכות דרבנן בהקשר לנסיעת רב צבאי בשבת. הרוצה להרחיב בנושא יעיין בדברי הרב יעקב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (או"ח ב סימן מז) וכן בדברי הרב יצחק מאיר יעבץ, 'הצטרפות רב צבאי ללוחמים וחזרתו בשבת', בתחומין לח עמ' 503 ואילך.

2 סוטה מד ע"ב.

3 רש"י דברים פרק כ פס' ג, ובמלבי"ם שם.

4 סוטה מב ע"א.

5 דברים שם פס' ה-ח, ודווקא במלחמת הרשות, אך במלחמת מצווה הכל יוצאים.

”וְהָיָה כְּכֹלֵת הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפְקֹדוֹ שְׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם”⁶. מה היה תפקידם של שרי הצבאות? מסביר רש”י⁷:

”שמעמידין זקפין, מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. זקפין, בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו, שתחלת נפילה ניסה”.

חז”ל מביאים ראיה ממלחמת ישראל בפלשתים בתקופת עלי ש’תחלת נפילה ניסה’:
 ”וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּבְעָה”⁸.
 הנפילה היא תוצאה ישירה מהמנוסה. ולכן, יש לבצע את מירב המאמצים למגר תופעות שעלולות להביא לחולשה ברוח הלחימה ולהביא למנוסה.

ב. מסירות נפש להעלאת המוראל

במשנה הראשונה בפרק חלק⁹ נאמר שלכל ישראל יש חלק בעולם הבא למעט שלושה מלכים וארבעה הדיוטות. המשנה מונה את אחאב מבין שלושת המלכים שאין להם חלק לעולם הבא. אולם בהמשך הגמרא אומרת¹⁰: ”דורשי רשומות היו אומרים: כולן באין לעולם הבא, שנאמר ‘לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשֵׁי יְהוּדָה מְחַקְקֵי...’ לִי גִלְעָד (ולִי מְנַשֶּׁה) - זה אחאב שנפל ברמות גלעד”.

ואיזה דבר ארע ברמות גלעד שבזכותו יש לאחאב חלק לעולם הבא?

בספר מלכים מופיע סיפור דרמטי שארע ברמות גלעד. אחאב ויהושפט החליטו להלחם כנגד ארם ברמות גלעד למרות נבואת מיכיהו. מאחר והנבואה הטרידה את אחאב, הוא החליט להתחפש כחייל רגיל ויצא לשדה הקרב. אך לרוע המזל, חייל ארמי ‘משך בקשת לתומו’ ופגע באחאב אנושות. אולם אחאב סרב לעזוב את הקרב כדי לא להפחיד את ישראל והוא עמד במרכבה בגבורה עד הערב ”וַתַּעֲלֶה הַמֶּלֶחֶמָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהִמְלִיךָ הָיָה מְעַמְד בְּמִרְכָּבָה נִכַח אָרֶם וַיָּמָת בְּעָרֹב וַיִּצָּק דָּם הַמָּכָה אֶל חֵיק הָרֶכֶב”¹¹. רש”י מסביר את המילים ‘מעמד במרכב’ במילים הבאות: ”מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה” והרד”ק מוסיף שהחזיק מעמד כדי שלא ירך לבב העם במלחמה.

6 שם פס’ ט.

7 שם.

8 שמואל א פרק לא פס’ א.

9 סנהדרין צ ע”א.

10 קד ע”ב. ועי’ במו”ק כח ע”ב.

11 מלכים א פרק כב פס’ לה.

העלאת המוראל היא כל כך חשובה עד שיש לאדם חובה אפילו לסכן את עצמו כדי לשמור על המוראל. אמנם בשגרה אסור לאדם לסכן את עצמו לצורך טיפול במת אפילו אם כתוצאה מכך החלל לא יבוא לקבורה¹², אולם בשעת המלחמה הכללים הם שונים. הרב אברהם אבידן כותב שכאשר יש לפינוי החללים חשיבות צבאית מבצעית, כמו לפנות חללים מכלי רכב מלחמתיים (רק"מ) כדי להחזירם למלחמה, יש חובה להסתכן לצורך כך. אבל גם במקרה שאין כאן פגיעה מבצעית טהורה, "כאשר נמצאים חללים במקום בו הימצאותם פוגעת ביכולת תפקודם של הלוחמים, בשל השפעה מוראלית שלילית – באופן זה, פעולת פינוי החללים דינה כפעולה מלחמתית הדוחה פיקוח נפש וחובה להסתכן"¹³.

ג. שיקולים מוראליים בפדיון שבויים

למרבית הצער, בשנים האחרונות השאלה 'האם מותר לפדות שבויים תמורת מחבלים?' נהייתה רלוונטית. ולכן הן בדיונים בבית המדרש והן בשיח הציבורי הועלו שני שיקולים מרכזיים. השיקול הראשון הוא ששחרור מחבלים מסכן את הציבור, הן משום ששחרור מחבלים מעודד חטיפת חיילים נוספים ומחזק את הטרור והן משום שרוב המחבלים שמשחררים חוזרים לפעילות טרור¹⁴.

אולם, יש גם שיקול נוסף והוא העלאת המוראל, וכפי שכותב הרב יעקב אריאל¹⁵:

"כשם שאנו חוששים מפני העלאת המוראל של האויב כן חובתנו להבטיח את העלאת המוראל של חיילינו. המוראל הוא מרכיב חשוב במלחמה..."

12 ראה: הרב אברהם אבידן, דרכי חסד פרק ט סעיף א עמ' קיח הערה 1 ובראיות שהביא.

13 דרכי חסד שם עמ' קכג.

14 ראה: הרב יעקב אריאל, באהלה של תורה חלק ה סימן ז סעיף ד.

15 באהלה של תורה שם סעיף ה. נראה שהחייל יוצא למלחמה על סמך התחייבות בלתי כתובה עם המדינה, שהיא תעשה כל שביכולתה כדי להצילו אם יפול בשבי. ומכח ידיעה זו החייל מסוגל להילחם עם מוראל גבוה. הרב שאול ישראלי מעלה התחייבות זו כשיקול בדילמה האם לשחרר מחבלים תמורת פדיית חייל שנפל בשבי: "שכיון שאלה [החיילים שנפלו בשבי - נ.ק] יצאו למלחמה בשליחות המדינה ומטעמה, להגנת העם היושב בציון, הרי קיימת ועומדת התחייבות בלתי כתובה, אבל מובנת מאליה, שכל טצדקי שיש בידי המדינה לעשות (בגבולות סבירים שאינם פוגעים בבטחונה הכללי) כדי לפדותם במקרה שיפלו בשבי. וכשם שקיימת התחייבות מעין זו לדאוג לרפואתם והבראתם במקרה של פציעה ונכות, וכן לדאוג למשפחותיהם במקרה של הפגעים ח"ו במלחמה, כן לא נופל מזה החיוב לנקוט כל פעולה שהיא לשם הוצאתם מן השבי 'דכולהו איתנהו בהו'. וכיון שמה שהמדינה יכולה לעשות בזה הוא מכוח החיוב שקבלה על עצמה, תמורת השירות שלהם, הרי אין זה אלא כאילו הם פורים את עצמם, שבוה כמובאר לעיל לא קיימת שום הגבלה, ולא שייך בזה התקנה שאין פודין את השבויים יותר על דמיהם". ראה: הרב שאול ישראלי, 'האם יש להיענות לסחטנות בפדיון שבויים ובני ערובה?', בתוך: תורה שבעל פה (יז), תשל"ה, עמ' עד.

לכן חייל היוצא למלחמה צריך להרגיש שהעורף כולו מאחריו וייעשה הכל להצילו אם ייפגע או יפול בשבי".

אולם יש הטוענים שהמוראל הוא עניין של חינוך ולכן, העובדה שמחנכים את החיילים בחינוך מוטעה ש'מדינת ישראל תעשה הכל' כדי להצילם, אינה מצדיקה את שחרור המחבלים¹⁶. אולם מצד שני, אמנם אין זו מציאות אידיאלית ונראה שסולם הערכים בנושא זה לקוי בקרב חלק מהציבור, אך אין להתעלם מהעובדה שלפי המציאות העכשווית, המוראל של החיילים עלול להיפגע אם לא ידאגו לפדות את השבויים. כמובן שיש לנסות להחזיר לציבור את הפרופורציות הנכונות, אך עד שתהליך זה יקרה, השיקולים המוראליים הם שיקולים שאין להתעלם מהם.

ד. שיקולים מוראליים בפינוי חללים בשבת

כאשר ישנם חללים המוטלים במוצב או בשטחים קדמיים שדרכם עוברים הלוחמים¹⁷, שיקול המוראל מצדיק פינוי החללים בשבת.

בספר שמואל מתוארת התנקשות בחייו של עמשא על ידי יואב במהלך דיכוי המרד של שבע בן בכרי "וְעַמְשָׂא לֹא נִשְׁמַר בְּחָרֵב אֲשֶׁר בְּיַד יוֹאָב וַיִּכְהוּ בָהּ אֶל הַחֲמֹשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעֵו אֲרָצָה וְלֹא שָׁנָה לוֹ וַיָּמָת וַיּוֹאָב וְאַבְיָשִׁי אָחִיו רָדְף אַחֲרָי שִׁבְעֵ בֶן בְּכָרִי"¹⁸. אך מאחר ועמשא היה מוטל בשטח 'מתגולל בדמו', רוח הלחימה של העם נחלש והם לא יכלו להתקדם לקרב, כפי שנאמר¹⁹:

"וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנְעֵרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר לְדוֹד אַחֲרֵי יוֹאָב. וְעַמְשָׂא מִתְגַּלֵּל בְּדָם בְּתוֹךְ הַמְּסֻלָּה וַיֵּרָא הָאִישׁ כִּי עָמַד כָּל הָעָם וַיִּסַּב אֶת עַמְשָׂא מִן הַמְּסֻלָּה הַשְּׂדֵה וַיִּשְׁלַף עָלָיו בְּגָד כְּאֲשֶׁר רָאָה כָּל הַבָּא עָלָיו וְעָמַד".

מצינו תופעה זו גם לגבי הריגתו של עשהאל על ידי אבנר "וַיִּמָּאֵן לְסוֹר וַיִּכְהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֲמֹשׁ וַתִּצָּא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפֹּל שָׁם וַיָּמָת תַּחֲתָיו וַיְהִי כָּל הַבָּא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָפַל שָׁם עֹשֶׂהָאֵל וַיָּעֲמְדוּ"²⁰. המצודות דוד מסביר כי העובדה שגופת עשהאל היתה

16 ראה: הרב יהודה זולדן, 'הסתכנות לצורך הבאת חללי מלחמה לקבורה', תחומין כה עמ' 424 הערה 19.
17 נראה שדווקא כאשר הלוחמים רואים אותם – ראה בחוברת: 'טיפול בחללים בשבת, הנחיות הלכתיות' עמ' 23 סעיף 1: "אם השארת החלל או חלקי גופתו בשטח, עלולה לפגוע ביכולת הלוחמים להלחם כאשר הם רואים את החלל".

18 שמואל ב פרק כ פס' י.

19 שם יא – יב.

20 שמואל ב פרק כ פס' כג.

מוטלת בשטח, השפיעה כל כך על העם, עד שהם לא יכלו להתקדם "ויעמודו - עמדו מתבהלים וחדלו מלרדוף"²¹.

המדרש משתמש בטעם זה ש'חללים המוטלים בשטח משפיעים על מוראל הלוחמים', כדי להסביר מדוע ד' לא רצה להוליך את עם ישראל דרך ארץ פלישתים לאחר היציאה ממצרים²²:

"כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה...ד"א כי אמר אלהים זו מלחמת בני אפרים שנאמר 'ובני אפרים שותלח וברד בנו והרגום אנשי גת' וכתוב 'בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב' וגו' מפני מה שלא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת עברו על הקץ ועל השבועה. ד"א שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בפלשת ויחזרו להם".

ה. תקדימים היסטוריים-הלכתיים לפינוי חללים בשבת עקב פגיעה במוראל

מלחמות החשמונאים

בספר מקבים ב'²³ מסופר על מלחמת יהודה המקבי נגד גורגיאס, שר צבא אדום. במלחמה זו יהודה אמנם הביס את גורגיאס, אך במהלך הקרבות נפלו מספר לוחמים יהודים. אולם ככל הנראה המלחמה הסתיימה סמוך לשבת ולכן מסופר שיהודה ואנשיו לא פינו את החללים

21 שתי דוגמאות אלו מספר שמואל צוינו ע"י הרב אביגדור נבנצל בהקשר להשפעה של מראה חללים מוטלים בשטח על מורל הלוחמים - ראה: הרב מרדכי הלפרין, 'פינוי חללים בשבת', בתוך: תחומין כב עמ' 109 הערה 22. אולם, הרב יהודה זולדן במאמרו 'הסתכנות לצורך הבאת חללי מלחמה לקבורה', תחומין כב עמ' 424 מציין שבשני המקרים הללו, אמנם העם לא הצליח להתגבר על המראות הקשים הללו ולכן לא יכל להתקדם, אך מעיון בפסוקים נראה כי בשני המקרים יואב ואבישי הצליחו להתגבר והמשיכו להתקדם (שמואל ב' ב, כד; י). ולכן הרב זולדן מביא ראייה שהמורל הוא עניין של חינוך ולכן, אם מתנכים נכון ולפרופורציות, ניתן להתגבר גם על מראות קשים. אולם, דבריו צריכים עיון מאחר ובשני המקרים הללו נאמר שרק יואב ואבישי המשיכו בקרב ואילו שאר העם נשארו מאחור עקב הפגיעה במוראל. ולכן, לא העם הוא היוצא מן הכלל אלא יואב ואבישי הם היוצאים מן הכלל, שהם היו מפקדים בכירים שהיו רגילים במראות כאלו ומה עוד שהם היו מעורבים אישית בהריגתם של עמשה ועשהאל. ולכן לא עניין של חינוך לקוי יש כאן, אלא עניין של הרגל ומעורבות אישית יש כאן. ולכן נראה שלא ניתן להביא מהם ראייה לכך שניתן להתגבר על מראות קשים והכל עניין של חינוך.

22 מדרש זה מובא ע"י הרב שלמה גורן כראיה לכך שהשאת חללים בשטח פוגעת במורל הלוחמים - ראה: משיב מלחמה ח"ב עמ' ריז.

23 לשאלת מהימנותו ההלכתית של ספר מקבים ב - ראה: הרב מרדכי הלפרין, 'פינוי חללים בשבת', תחומין כב עמ' 111 הערה 29.

מיד משדה הקרב, אלא חיכו עד לאחר השבת ורק ביום ראשון פינו את חבריהם שנפלו והביאו אותם לקבורה²⁴.

היוצא מסיפור 'מלחמת יהודה-גורגיאס' הוא שיש עדות היסטורית לכך שהחשמונאים נמנעו מלפנות חללים בשבת. ואם כן, השאלה היא איך לא חששו מפגיעה במוראל הלוחמים בהשאת החללים בשטח?

אולם, במקרה המתואר בספר המקבים, נראה שלא הייתה פגיעה במוראל הלוחמים משום שהקרב הבא המתואר שם היה רק בשנת 149 למניין הסלווקי²⁵ ולכן לא הייתה דחיפות מבצעית לפנות מיד את החללים. בנוסף, במקרה המתואר, לא היה מגע בין הלוחמים לבין החללים, מאחר והלוחמים שהו בעיר עדולם²⁶, ואילו החללים נשארו בשדה הקרב, ולכן לא הייתה פגיעה מוראלית בלוחמים²⁷.

מלחמת ההתשה – תש"ל (1969)

במהלך מלחמת ההתשה, הרב שלמה גורן נשאל 'האם מותר לפנות חללים בשבת מתוך המוצבים שבהם נפלו?' הרב גורן השיב בתשובה הבאה²⁸:

"מאחר ובתנאי הלחימה הקיימים כיום השארת חללים שלנו במקום נפילתם בקו למשך יממה שלמה עלולה לפגוע קשות בכושר הלחימה של החיילים ובמוראל שלהם, ראיה לכך יש להביא מהמבואר בילקוט שמעוני שמות רמז רכ"ז על הפסוק 'כי קרוב הוא' ד"א כדי שלא יראו עצמות אחיהם מושלכים בפלשת ויחזרו להם. משמע שהשארת לוחמים הרוגים בשדות הקרב גורם להורדת מוראל הלוחמים עד כדי כך שבגלל זה הקב"ה לא הוביל את ישראל דרך ארץ פלישתים שמא יראו את בני אפרים הרוגים ויחזרו למצרים.

לכן בהתחשב ברגישות הנפשית המיוחדת שיש לנו כלפי בנינו הנופלים, ומכיון שפנוי בידים שלא ברכב מהוה סכנה למפנים העלולים להפגע מאש האויב תוך כדי הליכה ברגל, אנו מתירים (הלואי שלא נזדקק לכך) לפנות החללים ברכב בשבת למקום הקרוב ביותר לשמירת חללים ואין להסיעם משם ברכב למתקן החללים המיוחד בשבת.

וכן מוכח מהמכילתא פ' בשלח פרשה ב' על הפסוק המבלי אין קברים במצרים וגו'. במצרים

24 ראה: אברהם כהנא, הספרים החיצוניים כרך שני ספר המקבים ב יב, לב-מ.

25 ראה: ספר המקבים שם פרק יג. לנוסחא להמרת המניין הסלווקי (מניין שטרות) למניין חב"ש (חורבן בית שני) – ראה עבודה זרה ט ע"א.

26 ראה: ספר המקבים ב' יב, לח.

27 ראה: הרב מרדכי הלפרין, 'פינוי חללים בשבת', תחומין כב עמ' 112.

28 משיב מלחמה ח"ב עמ' ריז-ריח.

היינו מצטערים על מיתת אחינו באפילה. מתתנו במדבר קשה לנו ממיתת אחינו באפילה. שאחינו נספדו ונקברו. ואנחנו תהיה נבלתנו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה. מיד אמר להם משה אל תיראו. משמע שההישארות הנופלים בשדות הלחימה היא סיבה לדאגה ולצער גדול ביותר ללוחמים החיים. בגלל דאגה זו אמרו למשה כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר. הרי זה פוגע קשות ברוח הלחימה של החיילים".

אולם, למרות ההיתר של הרב גורן שמותר לפנות בשבת חללים מתוך המוצבים הפרוסים בקו התעלה במטרה לשמור על המוראל של הלוחמים, לא נתברר מה הדין כאשר החללים מוטלים בשטח? האם גם במקרה כזה, שיקול המוראל מצדיק לחלל שבת כדי לפנותם?²⁹

מלחמת יום הכיפורים – תשל"ד (1973)

הרב מרדכי הלפרין מספר שבמלחמת יום הכיפורים הוא שהיה יחד עם הרב גורן³⁰, במפקדת האוגדה ב'טסה'. ב'שבת בראשית' הם קיבלו דיווח מבוהל מרמ"ט האוגדה על מספר גדול של חללים המוטלים בציר 'טרטור'³¹ וב'חצר של מצמד'³². מספר הרב הלפרין³³:

"משמעות הדברים (אם ההודעה אכן אמינה) שחיילי צה"ל הנעים לכיוון הגשרים דרך ציר 'טרטור' רואים בדרכם את חבריהם החללים מוטלים בצד הדרך, והכוחות החוצים את התעלה, דרך 'החצר של מצמד', רואים את חבריהם החללים מסודרים בשורה ארוכה על השיפוע המערבי של סוללת המגן המזרחית במתחם".

לאחר הערכת המצב ובדיקה שאכן הדיווח אמין³⁴, הרב גורן פסק שיש להתיר את הנסיעה בשבת לפינוי החללים, עקב הפגיעה המוראלית בכוחות הלוחמים שעברו באזור³⁵.

- 29 ראה: הרב מרדכי הלפרין, 'פינוי חללים בשבת', שם עמ' 106.
- 30 בתקופת מלחמת יום הכיפורים הרב גורן היה הרב הראשי לישראל לאחר שהיה הרב הצבאי הראשי עד תשל"א.
- 31 אחד מנתיבי הגישה העיקריים לגשרי התעלה.
- 32 הרחבה מוקפת הסוללות באזור גשרי הצליחה.
- 33 'פינוי חללים בשבת' שם עמ' 109.
- 34 הרב הלפרין מספר שמאחר ויומיים לפני כן, בשמחת תורה התקבל מאותו רמ"ט דיווח על חללים במעוז 'דוור סואר' ('מצמד'), שהתגלה כלא אמין. ומאחר ויום לפני כן, בערב שבת התקבל דיווח על חללים ב'חצר של מצמד' ונשלחה חוליית פינוי, אך לא הצליחה להגיע ל'מצמד' עקב סירוב חיילי הסיוור שליוו אותה להמשיך ולהובילם בשל הפגזות באזור שמנע מהחוליה לפנותם בהיתר.
- 35 'פינוי חללים בשבת' שם עמ' 110. הרב הלפרין מספר שהתברר שמצב בשטח אכן היה קשה והיה צורך לפנות מעל 70 חללים מה'חצר של מצמד' ומספר קטן אך משמעותי מציר 'טרטור'. ראה: הרב אברהם אבידן בספרו דרכי חסד שכותב שלמרות שבשיגרה הטיפול בחללים אינו דוחה את השבת, אך כאשר יש לטיפול בחללים חשיבות מבצעית, מותר לחלל שבת. ובמקרה של פגיעה במורל, הרב אבידן כותב בשם הרב שלמה זלמן אוירבך: "ושמעותי מהגרשו"א שליט"א [זצ"ל], שצייד לומר כלל גדול בענין זה, והוא:

לסיכום: כאשר ישנם חללים המוטלים במוצב או בשטחים קדמיים שדרכם עוברים לוחמים והימצאותם עלולה לפגוע במוראל הלוחמים החיים, יש לפנות את החללים בשבת³⁶.
עד כאן ראינו שפגיעה מוכחת במוראל של הלוחמים כמו טיפול בחללים המוטלים בשטח, מצדיקה חילול שבת. אולם, יש לברר מה הדין במקרים שאין בהם פגיעה מוכחת במוראל הלוחמים, אלא יש חשש לכך בלבד?

1. מקרים שאין בהם פגיעה מוכחת במוראל

הרב רא"ם הכהן מספר שבמלחמת של"ג הורה לו הרש"ז אויערבך שיש להסיע בגדים נקיים לחיילים, ואף בשבת, בטענה שחייל שבגדיו מטונפים "לא יילחם טוב"³⁷.
לעומת זאת הרב יהושע בן מאיר כותב בשם הרש"ז אויערבך³⁸:

"מוראל הלוחמים", אינו מתיר חילול שבת אלא במקרים קיצוניים וחריגים בהם יש חשש סביר שהפגיעה במוראל הלוחמים עלולה לפגועה פגיעה ממשית ביכולת הלחימה שלהם. יש להישמר ש'מוראל הלוחמים' לא ייהפך ל'שם קוד' לחילול שבת המוני ולא נחוץ. כבר בשנת תשל"ד הזהירני מו"ר הרשו"א זצ"ל פן ילמדו מההיתר לפינוי חללים עקב בעיות מוראל החיילים להתיר גם לבשל בשבת אוכל חם לחיילים במלחמה. "צריך יראת שמים אמיתית להבין את ההבדל בין הדברים", אמר לי; וכעת אני נוכח בעליל באמיתת דברי חז"ל "חכם עדיף מנביא".

הרב בן מאיר מחלק בשמו של הרש"ז אויערבך בין מקרים "קיצונים וחריגים" שבהם הפגיעה במוראל של הלוחמים מצדיקה חילול שבת כמו טיפול בחללים, לבין מקרים כמו בישול אוכל חם לחיילים בשבת. אך מה לגבי מקרים הנמצאים באמצע, כמו הצטרפות רב

שכל שענין פינוי החללים מעורר בהלה גם בימות החול וממהרים לפנותם למנוע מורך לב מותר לפנותם בשבת, שמידת הבהלה מורה על החשיבות שיש לפינוי (עמ' קלא בסוף הערה 2). פסק נוסף בעניין זה מאת הרב שלמה זלמן אויערבך מובא בשמו על ידי הרב יהושע בן-מאיר: "...גם הפגיעה המוראלית בחיילים, שרואים שאם הם יפלו חללים הם ישכבו בצד ואף אחד לא יטפל בהם, הוא גורם חשוב ברוח הלחימה, ולכן מהווה פיקוח נפש" (מופיע במאמר הנ"ל של הרב הלפרין שם עמ' 110).

36 משיב מלחמה שם עמ' רי"ז-ריח; טיפול בחללים בשבת עמ' 23; דרכי חסד עמ' קלא הערה 2; פסק הגרש"ז אויערבך בתוך מאמר הרב מרדכי הלפרין, 'פינוי חללים בשבת' תחומין כב עמ' 110.

37 במאמרו בספר המלחמה בטרור (בפרק "גדרי היתר פיקוח נפש בצבור" עמ' 123-129). ראה גם התורה המשמחת עמ' 161-162.

38 הרב יהושע בן-מאיר, 'חילול שבת לצורך מוראל הלוחמים', תחומין ל עמ' 83; "פינוי חללים בשבת וחג במלחמת יום הכיפורים", קובץ הציונות הדתית, ירושלים תשס"ב, עמ' 366.

לכוחות לוחמים במטרה לחזק את המוראל? היכן עובר הגבול בין המותר לבין האסור? ומה לגבי ה'מדרון החלקלק'?

חלק ב': האם חיזוק המוראל של הלוחמים מצדיק חילול שבת?

א. מבוא

במבצע 'עופרת יצוקה' (תשס"ט 2008) נתעוררה השאלה האם מותר לרבנים הצבאיים להצטרף בשבת לכוחות הלוחמים במטרה לחזק את רוחם? ישנם כיוונים שונים להשיב על שאלה זו: הרב הראשי החמישי לצה"ל, תא"ל הרב אביחי רונצקי זצ"ל, כתב בשעתו אגרת בעקבות הדיון סביב נסיעתו בשבת יחד עם הלוחמים³⁹:

"ברצוני להרחיב ולפרט בעניין יציאת הרב הצבאי יחד עם היחידה לפעילות מבצעית בשבת. ההתייחסות לעניין זה נגזרת מהבנת תפקיד הרב ביחידתו. ובכן, עוד בימי קדם אנו פוגשים את הרב הצבאי בדמותו של הכהן, משוח המלחמה. אותו רב, הכהן, ניצב בפני הלוחמים טרם יציאתם לקרב ונוסך בהם רוח לחימה, ובהמשך - אף יוצא עימם לשדה הקרב. אם כן, משימתו העיקרית של רב היחידה היא חיזוקם של הלוחמים. חיזוק זה הינו הכרחי ונחוץ ביותר לניצחון בקרב, מפני שכידוע, ההסתערות אל מול פני האויב וחירוף הנפש אינם טבעיים לאדם, ובוודאי לא לחיילנו הצעירים. ממילא, רב המעורה היטב ביחידותיו, המשתתף עימם באימונים ובתעסוקות המבצעיות, יכול לסייע מאוד להתגבר על מצוקות נפש ומשברים המאפיינים בעת שכזו. אפשר לדמות עניין זה לחולה שיש בו סכנה. שאנו יודעים בוודאות שהבאת קרוביו יכולה לסייע לשיפור מצבו. במצב זה מצאנו בפוסקים שהתירו את הבאת הקרובים אף במלאכות דאורייתא. ממילא קל וחומר שיש להתיר במקרה זה שהרי כאן מדובר בחיזוק רוחם של הלוחמים - דבר המשפיע באופן ישיר על הצלחת המבצע, וזה הרי חשוב לאין ערוך מחייו של היחיד. אך באמת, אין כל צורך בכל זה, שהרי אמרנו בראשית דברנו שהרב הוא חלק בלתי נפרד מיחידתו ויוצא עם הלוחמים למשימותיהם אף בשבת."

הרב רונצקי הביא שלוש ראיות לנסיעתו בשבת של רב צבאי יחד עם יחידתו:

א. הרב הצבאי הוא כמו כהן משוח מלחמה שהיה מחזק את מוראל הלוחמים ויוצא עימהם למלחמה.

ב. אם שיקול העלאת המוראל של חולה שיש בו סכנה מצדיק הבאת קרוביו בשבת, קל וחומר שהעלאת המוראל של הלוחמים מצדיק את הבאת הרב הצבאי. שהרי הבאת הקרובים היא לצורך היחיד והבאת הרב הצבאי היא לצורך הכלל ואם לצורך היחיד מותר, ק"ו שיותר לצורך הרבים.

ג. הרב הצבאי הוא חלק בלתי נפרד מיחידתו ולכן אם היחידה מוקפצת בשבת, אין ספק שגם הרב הצבאי צריך להגיע עמהם.

לעומתו, הרב יהושע בן מאיר סובר ששיקול העלאת המוראל על ידי הרב הצבאי אינו מצדיק נסיעה בשבת⁴⁰:

"מאז הוקמה הרבנות הצבאית לא עלה על דעת אף אחד מאנשיה לנסוע בשבת על מנת לבקר כוחות לוחמים, ואפילו לא בשעת מלחמה.

הר"ש גורן זצ"ל הרבה לשהות עם חיילי צה"ל בכל מקום ובכל מצב, תוך סכנת חיים מוחשית, אך מעולם לא התיר, לא לעצמו ולא לרבנים צבאיים אחרים לנסוע בשבת. והרי אין ספק שביקוריו תרמו למוראל לאין ערוך. כך גם ראשי ישיבות ההסדר, המבקרים מדי פעם את תלמידיהם, אך מעולם לא נסעו לצורך זה בשבת. אדרבה, דומה שתרומה מוראלית גדולה יותר תהיה לחייל בעת שידע שלכבוד השבת ובגללה הוא סובל קשיים, וכדברי ר"א אבן-עזרא באגרת השבת שלו: 'שמרתוך בכל ימים, למען שמרתני מאוד מימי נערים'".

ננסה לעיין בגישות השונות לאור המקורות.

ב. הרב הצבאי כ'כהן משוח מלחמה'?

ישנה מצוה למנות 'כהן משוח מלחמה' (להלן: הכהן המשוח) במטרה לחזק את מוראל הלוחמים במלחמת רשות ובמלחמת מצוה⁴¹. אולם השאלה היא האם הכהן המשוח היה רק מדבר אל העם או שהיה גם יוצא למלחמה עצמה?

40 ש.ס.

41 הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ז הלכה א כותב: "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה". אך לכאורה משמע מלשון הרמב"ם שהכהן המשוח מדבר במלחמת מצוה ורשות בעניין אחד. ואנו הרי יודעים שבמלחמת מצוה הכל יוצאים ולכן אין הכהן המשוח מזכיר את החוזרים מעורכי המלחמה. ולכן הראב"ד ממקד את דברי הרמב"ם: במלחמת מצוה הכהן המשוח מדבר

שיטות שהכהן המשוח לא היה יוצא למלחמה

המרדכי דן בשאלה האם גט על תנאי פוסל לכהונה, הוא מביא את המשנה בגיטין⁴² שבה נאמר שאם אדם כתב גט כדי לגרש את אשתו ולפני שנתן לה את הגט, נמלך בדעתו והחליט שלא לגרשה, יש מחלוקת אם האשה פסולה לכהונה: בית שמאי סוברים שהאשה פסולה לכהונה ולכן אם הבעל עצמו כהן, היא אסורה עליו. אך בית הלל סוברים שבמקרה ונמלך בדעתו לפני שנתן לאשה את הגט, היא אינה פסולה לכהונה, ולא זו בלבד אלא גם במקרה שנתן לה גט על תנאי⁴³, אם לא נתקיים התנאי היא אינה פסולה לכהונה. במהלך הדיון, המרדכי כותב⁴⁴:

“אמנם אין להביא ראיה⁴⁵ מ'כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו' דהא גם כהנים היו עמהם⁴⁶ ולכל הפחות צריך להיות עמהם כהן אחד הקורא 'מי האיש הירא ורך הלבב' דאם כן מה שאל התלמוד פ"ק דקדושין 'כהן מהו ביפת תואר?' תיפוק ליה דכהן היה במלחמה, דגם כהן משוח היה במלחמה. אלא ודאי לא קאי עליה דשמא היה חוזר לביתו ולא היה נכנס בעורכי המלחמה גם בנדון זה לא תפשוט”.

המרדכי אומר שאפילו אם נאמר שהכהן המשוח היה במלחמה, אי אפשר להוכיח מכאן שהיה נותן גט כריתות לאשתו, משום שייתכן וכל תפקידו הסתכם בהקראת 'מי האיש הירא ורך הלבב' ולא ברור אם היה נלחם ממש⁴⁷. ולכן, נראה מדברי המרדכי שאי אפשר להביא ראיה מכהן משוח מלחמה לרב צבאי לעניין השתתפות במלחמה עצמה.

על עניין 'אל ירך לבבכם', ואילו במלחמת הרשות הוא מדבר על הכל (לחם משנה). יש לציין שהכסף משנה והמגדל עוז בכלל דוחים את השגתו של הראב"ד שהרי הרמב"ם פירש את דבריו בהמשך בהלכה ד שהכל יוצאים במלחמת מצוה. אולם, נראה שהרמב"ם סותר את עצמו שהרי כתב בספר המצוות מ"ע קצא: "... וזה כולו כלומר תוכחת משוח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה הוא חובה במלחמת הרשות ובה הוא דין זה. ואמנם במלחמת מצוה אין בה שום דבר מזה לא תוכחת ולא הכרזה כמו שהתבאר בשמיני מסוטה ושם התבאר משפטי מצוה זו". אולם, הרב חיים בנבנישתי בספרו 'כנסת הגדולה', חלק אר"ח דף קמד ע"א הלכות מלכים פרק ז, מיישב את הסתירה. מה שהרמב"ם כתב בסה"מ שאין תוכחה או הכרזה במלחמת מצוה, הכוונה היא לעניין החוזרים מהמלחמה שהרי כולם יוצאים. אך בודאי שאין כוונת הרמב"ם שלא צריך משוח מלחמה בכלל, שהרי הדיבור על עניין 'אל ירך לבבכם' שייך במלחמת מצוה. אולם, רבינו יונה בחידושו על סנהדרין טז ע"א כותב שבמלחמת מצוה לא צריך כהן משוח מלחמה.

42 פרק ח משנה ח.

43 כגון שכיב מרע שאמר לה "זה גטך אם מתי זה גטך אם מתי מחולי זה זה גיטך לאחר מיתה" (גיטין פרק ז משנה ג).

44 גיטין סוף פרק 'מי שאחזו' סימן תלב.

45 שפוסקים כבית הלל שגט על תנאי לא פוסל לכהונה.

46 ואם כן, לא ייתכן שכתבו גט כריתות לנשיהם אם ייאסרו עליהן לאחר מכן כשיחזרו מהמלחמה.

47 אך אם לא היה נלחם ממש, מדוע הגמ' תשאל 'כהן מהו ביפת תואר'?

כמו כן, הרב שמריהו אריאלי מדייק מהרמב"ם בהלכות מלכים⁴⁸ שרק הזכיר שהכהן המשוח צריך לדבר אל העם ולא הזכיר שצריך גם להשתתף במלחמה⁴⁹.

אמנם ניתן לדון בשיטות המרדכי והרמב"ם האם כהן המשוח משתתף או לא משתתף במלחמה, שהרי המרדכי הסתפק בכך וכתב בלשון 'שמא' ואילו הרמב"ם פשוט לא התייחס לכך. אולם, אולי השיטה הנחרצת ביותר בעניין זה, היא שיטת רבינו יונה שכותב שהכהן המשוח לא משתתף בכלל במלחמת מצווה⁵⁰:

"...דבמלחמת מצוה ליכא משוח, דלא אשכחן משוח מלחמה אלא בפרש' ודברו השוטרים, ובמלחמת מצוה לא היו צריכים לשוטרים, ואף אותם דברים של שוטרים כהן משוח היה אומר להם בתחלה... וכיון שלא היו צריכים לכך, במלחמת מצוה לא היה שם משוח מלחמה".

חשוב לציין שישנו הבדל גדול בין שיטת המרדכי והרמב"ם לבין שיטת רבינו יונה: לפי השיטה הראשונה תפקידו של הכהן המשוח לא מצטמצם בהחזרת הירא ורך הלבב במלחמת הרשות, אלא גם להעלות את המוראל של הלוחמים במלחמת מצוה, ואילו לפי השיטה השנייה תפקידו של הכהן המשוח מצטמצם במלחמת הרשות בלבד.

שיטות שהכהן המשוח היה יוצא למלחמה

במסכת יומא נאמר שהכהן המשוח צריך ללבוש שמונה בגדים כמו כהן גדול בשעת המלחמה. אך נשאלת השאלה, כמה בגדים ילבש בשעת עבודתו? רב דימי סובר שכהן משוח מלחמה לובש שמונה בגדים כמו הכהן הגדול ולמד דין זה מהפסוק "ובגדי הקדש אשר לבניו אחריו" – "למי שבא בגדולה אחריו"⁵¹. אולם הגמרא מקשה על דברי רב דימי מברייתא שנאמר בה שכהן משוח מלחמה אינו לובש שמונה בגדים כמו כהן גדול וגם לא לובש ארבעה בגדים כמו כהן הדיוט. אביי מסביר את דברי הברייתא ואומר שכהן משוח מלחמה אינו יכול ללבוש שמונה בגדים כמו כהן גדול 'משום איבה', מחשש שהכהן הגדול יקנא בו, ואינו יכול ללבוש ארבעה בגדים כמו כהן הדיוט 'משום מעלין בקודש ולא מורדין', שמאחר והוא התמנה לכהן משוח מלחמה שזכאי ללבוש שמונה בגדים, הוא לא יכול לרדת למדרגה של כהן הדיוט וללבוש רק ארבעה בגדים.

48 פרק ז הלכה א. וכן מספר המצוות מצוות עשה קצא.

49 הרב שמריהו אריאלי, משפט המלחמה עמ' ק.

50 סנהדרין טז ע"א.

51 יומא עב ע"ב.

הריטב"א מקשה על דברי אביי הנ"ל ("ולא כהן הדיוט משום מעלין בקדש ולא מורידין"), מהי ההוא אמינא שנוריד את הכהן המשוח ממעלתו?⁵²

"תימה מאיזה טעם היה לנו להורידו דהא לא דמי למשיח שעבר וכל היכא דליכא טעמא הוה ליה מחוסר בגדים? תירץ ריב"א דמיירי שהיה זקן או חולה שאינו ראוי לצאת במלחמה ומושחין כהן אחר ואפילו הכי אין מורידין אותו מקדושת כהונתו לפי שמעלין בקדש ולא מורידין"⁵³.

אם כן, לענייננו ניתן לדייק מדברי הריטב"א שאם כל תפקיד כהן משוח מלחמה מסתכם בדיבור אל העם לפני המלחמה ולא לצאת למלחמה עצמה, מדוע העובדה שהוא זקן משפיעה על יכולתו הרטורית? ולכן, נראה שצריך שהכהן משוח מלחמה יהיה צעיר, בריא וחזק כדי לצאת עם הלוחמים למלחמה עצמה במטרה להעלות את המוראל בשטח. ולכן, אם אין לו יכולת לצאת לשדה הקרב, אז צריך למנות כהן אחר.

ניתן להביא ראיה נוספת מדברי התוס' רא"ש: הגמרא בהוריות⁵⁴ דנה בדיני קדימויות, בשאלה: מי מקבל עדיפות להצלה; הכהן משוח מלחמה, או הסגן? הגמרא אומרת: "משוח מלחמה קודם לסגן". התוס' רא"ש מסביר מדוע יש להציל קודם את המשוח מלחמה⁵⁵: "ופשיטא ליה לענין החיותו משוח מלחמה קודם לפי שהוא ראש ערכי מלחמה, וחיי ישראל תלויין בו".

ובסוגיא המקבילה במסכת נזיר נאמר⁵⁶: "והתניא משוח מלחמה קודם לסגן, אמר מר זוטרא לענין חיותו משוח מלחמה עדיף. מאי טעמא? דתלו ביה רבים". רש"י אומר⁵⁷: "דתלו ביה רבים – דעביד מלחמה בשביל רבים".

ניתן להסיק מדברי התוס' רא"ש ורש"י שהכהן משוח מלחמה לא רק דיבר אל העם, אלא היה למעשה גם המצביא במלחמה⁵⁸.

52 חידושי הריטב"א יומא עג ע"א.

53 השווה לדברי תוספות ישנים יומא עג ע"א ד"ה 'ככהן הדיוט משום מעלין בקדש ולא מורידין כו': "תימה אדרבה לימא טעמא משום דהוי מחוסר בגדים ובשלמא לעיל פ"ק גבי משוח שעבר לא ק"ל משום דביד בית דין להורידו כדפרישי' לעיל אבל הכא למה יורידהו ואומר רבי כגון שאם זקן הוה ואינו יכול עוד לצאת ולבא למלחמה מושחין כהן אחר ולכך אין הראשון משמש בארבעה כלים אלא משום מעלין בקדש ולא מורידין".

54 יג ע"א.

55 שם.

56 מז ע"ב.

57 שם.

58 הרב אלתר דוד רגנשברג (ראש ישיבת תל תלפיות) בספרו משפט הצבא בישראל עמ' קד, מביא את דברי הגמ' ביומא (עב ע"ב) ודברי הרמב"ם (הלכות כלי המקדש פרק ד הלכה כא) שתפקידו של הכהן משוח מלחמה אינו עובר בירושה. הרב רגנשברג מביא הסבר לכך בשם הרב קוק: "לפי שהמשוח הוא האחד מעורכי המלחמה א"כ נחוץ לזה אדם שיוודע לנהל תכסיסי מלחמה ואף אם הוא יודע יתכן להיות שבנו

ייתכן וניתן להביא ראייה לכך שהרב הצבאי רשאי לצאת עם הלוחמים למלחמה בשבת, מהשיטה שהכהן המשווח היה יוצא למלחמה⁵⁹. אולם, חשבונו זה נכון רק לדברי הריטב"א שלא הזכיר שהכהן המשווח שימש גם בתפקיד קרבי ובכל זאת יצא למלחמה. אך לפי דברי רש"י והתו"ס רא"ש שהזכירו שהכהן המשווח היה למעשה גם גנרל, "ראש ערכי מלחמה", לא ניתן להביא ראייה לרב צבאי רגיל שאינו אחראי באופן ישיר על ניהול הקרב. ולכן, נראה שלפי רש"י והתו"ס רא"ש רק כהן משוח (או רב צבאי) שמשמש בפועל גם בתפקיד קרבי הנצרך לניהול המלחמה, רשאי לצאת עם הלוחמים גם בשבת.

מצד שני, דברי התו"ס רא"ש ורש"י מבוססים על דברי הגמרא בנוזר שהכהן המשווח קודם לסגן "מאי טעמא? דתלו ביה רבים". המושג "דתלו ביה רבים", נתון לפרשנויות שונות. הפרשנות של רש"י והתו"ס רא"ש שמדובר שהכהן המשווח ניהל את הלחימה, אינה הפרשות הבלעדית ולא בטוח שהיא קרובה יותר לפשט. ייתכן מאוד וניתן לפרש אחרת: הכהן המשווח היה אחראי על הרמת רוח הלחימה ותפקיד זה כל כך עקרוני ללחימה, עד שהגמרא אומרת עליו "דתלו ביה רבים"⁶⁰. ולכן, אנו לא מוכרחים לומר שלפי הגמרא בנוזר הכהן המשווח למעשה ניהל את הלחימה, וממילא אולי יש מקום לדמות את הרב הצבאי לכהן משוח גם אם אינו משמש בתפקיד קרבי הנדרש למלחמה, מתוקף תפקידו לרומם את רוח הלוחמים.

ג. הרב הצבאי – חלק בלתי נפרד מהיחידה

הרב יעקב אריאל התייחס לשאלה 'האם הרב הצבאי יצטרף אל הלוחמים בשבת?'⁶¹:
 "יש) לדון בבעייתנו מנקודת ראות זו, שנוכחותו של הרב הצבאי ביחידה היא חלק מהמערך הצבאי לפי ההלכה... כשם שמצינו שהארון, משוח המלחמה, חצוצרות התרועה... וכל יתר בעלי התפקידים הרוחניים, היו חלק מהצבא, ומסתמא גם בשבת יצאו עם החיילים".

הרב אריאל הוסיף וכתב שיתכן וניתן לדמות את הרב הצבאי לשבט לוי שלמרות שלא נשאו בתפקיד מלחמתי, בכל זאת נחשבו כחלק ממערך הלוחם וכחיילים לכל דבר.

אינו יודע ולפיכך אינו מורישי". ראה: ערוך השולחן העתיד ח"א הלכות כלי המקדש סימן כג סעיף יח: "ויש להבין, דבאמת מה נשתנה משוח מלחמה מכל ההתמנות... אבל משוח מלחמה דעיקרו הוא הידיעה בטכסיסי המלחמה ובוה צריך חכמה גדולה ואם ישמש בזה מי שאינו ראוי לזה יאבד המלחמה ולכן אינה בירושה וממנין הראוי לכך".

59 הנחת היסוד היא שמי שבהגדרה יוצא למלחמה, ממילא יוצא בין בחול ובין בשבת, שהרי במלחמת מצוה נלחמים גם בשבת.

60 ראה: הרב משה צבי נריה, צניף מלוכה עמ' 199: "כל כך העריכו את השפעתו של משוח מלחמה על רוח הלוחמים, עד שאמרו 'דתלו ביה רבים'".

61 שו"ת באהלה של תורה או"ח ח"ב סימן מז, עמ' 176.

וכן כתב הרב רא"ם הכהן⁶²:

"שאלה: כאשר מוזעקת יחידה צבאית בשבת, האם צריך הרב הצבאי להצטרף אל חייליו אפילו אם הדבר כרוך באיסורי דאורייתא?
תשובה: ...כשיחידה 'מוקפצת' ללחימה, ברור שיש צורך בכל חלקי המערכת ולא שמענו מעולם שיש לצמצם ולבחון בין התפקידים השונים במפקדת היחידה".

לעומת זאת, הרב יהושע בן מאיר כתב שאפילו אם הרב הצבאי נחשב כחלק ממערך הלוחם, אין זה מצדיק את נסיעתו בשבת, אפילו לסייע להעלאת המוראל של הלוחמים⁶³:

"פעילותו של רב ביחידות הלוחמות היא חשובה ביותר, אך אין היא פעולה בטחונית חיונית. כך גם פעילותם של קצין אג"מ (אגף מבצעים) וקמ"ן (קצין מודיעין) - הם חלק מהכוח הלוחם, למרות שאין הם מצטרפים לכוחות הלוחמים, אלא נשארים בחבורת הפיקוד, או במפקדה, בהתאם לרמת הכוח. גם כוחות עתודה, שתפקידם לנצל הצלחה ולהכריע בכך את המערכה, אינם יוצאים לקרב קודם זיהוי ההזדמנות להטילם למערכה. לכן, גם אם הרב הצבאי הוא "חלק מהמערך הלוחם", כפי שכתב הרב רונס במאמרו⁶⁴, עדיין [אין] הדבר מתיר את נסיעתו בשבת ביחד עם הכוחות הלוחמים בפועל".

לסיכום: אם כן, ישנה מחלוקת בפוסקים בשאלה האם מותר לרב הצבאי להצטרף ללוחמים במטרה לחזק את המוראל: שיטת האוסרים היא שאין הצדקה לחלל שבת אלא במקרים של פיקוח נפש וחיוזוק המוראל אינו עומד בקריטריון זה (הרב יהושע בן מאיר). שיטת המתירים מחולקת לשלוש סברות: יש שכתבו שהרב הצבאי מרים את המוראל וכשם שהעלאת המוראל מצדיקה הבאת קרוביו של חולה שיש בו סכנה, כל שכן שהעלאת המוראל של הלוחמים מצדיקה נסיעת רב צבאי. שהרי זה ביחיד וזה ברבים (הרב אביחי רונצקי זצ"ל). יש שכתבו שבאיסור דרבנן ניתן להקל לצורך העלאת המוראל של הלוחמים (הרב יעקב אריאל). יש שכתבו שכשהיחידה מוקפצת לא מחלקים בין התפקידים והרב הצבאי אינו חלק בלתי נפרד מהיחידה (הרב רונצקי זצ"ל ויבדל"א - הרב יעקב אריאל והרב רא"ם הכהן).

62 הרב רא"ם הכהן, 'רב, אלוף?', שבת בשבתו פרשת נשא תשס"ח.

63 הרב יהושע בן מאיר, 'חילול שבת לצורך מוראל הלוחמים', תחומין ל עמ' 85-84.

64 הרב ד"ר יצחק אבי רונס, 'עידוד חיילים היוצאים לקרב תוך חילול שבת', תחומין כט עמ' 455.

מסקנה

ישנם מקרים שבהם המוראל מהווה שיקול הלכתי מכריע להתיר חילול שבת, אולם ישנם מקרים שבהם המוראל אינו מהווה שיקול הלכתי מכריע להתיר חילול שבת. האם ניתן להצביע על חוקיות או כלל מסוים?

נראה שהכלל הוא כדלהלן: נראה שיש לחלק בין מקרים שבהם ישנה פגיעה במוראל, לבין מקרים שישנו צורך בהעלאת המוראל. במקרים הראשונים הפגיעה במוראל מצדיקה חילול שבת. אבל במקרים האחרונים, העלאת המוראל אינה מצדיקה חילול שבת. לדוגמא, כאשר ישנם חללים המוטלים בשטח בשבת, הימצאותם בשטח מוכחת כמשפיעה לרעה על הלוחמים ולכן יש לחלל שבת כדי למנוע פגיעה במוראל הלוחמים. לעומת זאת, נסיעת רב צבאי בשבת כדי להעלות את מוראל הלוחמים, היא שאלה מורכבת הרבה יותר, מאחר ואין הוכחה כי הימנעותו של הרב הצבאי מנסיעה בשבת תשפיע לרעה על מוראל הלוחמים, אלא לכל היותר נסיעתו תסייע להעלאת המוראל.